

Пророк Н. В.
доктор психологічних наук,
завідувачка лабораторії психодіагностики
та науково-психологічної інформації
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України
м. Київ, Україна

Особистість Майстра (Вчителя): вплив на професійне становлення фахівців соціономічних професій

Психологічна культура фахівців соціономічних професій розглядається як важливий чинник досягнення ними високих рівнів професійної діяльності і ресурс для послаблення негативних наслідків інформаційного суспільства (зокрема, таких, як зменшення авторитетності вчителів, залежність від Інтернету та ін.) [7; 5]. Одним із чинників психологічної культури є вплив Майстра (Вчителя) на учня (в широкому сенсі) *через власний приклад, власну особистість* (а не тільки через інформацію, яку він несе). Зокрема, «зустріч з Майстром» (Вчителем, надихаючим зразком тощо), як соціально-психологічний феномен, впливає на процес формування *прагнення до професійного самовдосконалення*, яке є складовою психологічної культури [7]. Більш того, А.І. Анциферова висловила думку, що «діалогічна зустріч» суб'єкта з іншою людиною, «надихаючий приклад» успішної людини (професіонала) є фактором *позитивної перебудови особистості* [1]. О.В.Петровський і В.О.Петровський в своїй концепції «особистісних вкладів» наголошували, що в діяннях особистісні вклади яскравих людей перетворюються в *інтерсуб'єктний соціальний світ* [6]. К.Левін підкреслював важливість впливу інших (значущих) людей на *процес породження смислів* [8]. А.Бандура, аналізуючи фактор «спостереження за чужими досягненнями» в контексті своєї теорії самоефективності, приходять до висновку про те, що хоча досвід успіхів, які досягнуто власними зусиллями, є найбільш надійною основою віри в можливість професійного успіху, чужий (опосередкований) досвід також є *важливим джерелом впевненості в собі, самоефективності*, прагнення до самовдосконалення [2]. Д.О. Леонтьєв, розглядаючи різні форми соціалізації,

акцентував увагу на такому аспекті, як трансляція смислів в культурі через образи вчинків (моделі поведінки). Вчинки реальних осіб, які оточують дитину, вчинки літературних, теле-, кіно- персонажів є ідеальними формами, на зразках яких вона *вчиться будувати власні дії*. Без таких культурних зразків було б неможливе здійснення власних вчинків дитиною. Сміслообрази культури є основою, на який людина надає смисл своїм діям. Аналогічно, оволодіння професією відбувається швидше і ефективніше, якщо молодий фахівець буде мати перед собою наставників, які є для нього *зразками професійної поведінки* [5].

Неймовірне значення зустрічі з Майстром чудово ілюструють спогади видатних радянських психологів про їх знайомство з К. Роджерсом. Ця подія справила на багатьох видатних психологів (Б.С. Братуся, Ф.Е. Василюка, Ю.Б. Гіппенрейтер, А.Ф. Копьєва, А.Г. Лідерса, У.А. Хараша та інших) велике враження («...зробила мене зовсім іншою людиною», «...наклала глибокий відбиток на подальшу мою професійну діяльність», «...викликала бажання переглянути моє життя»). Деяким зустріч і спілкування з К. Роджерсом допомогла вийти із життєвої кризи [4].

В даній роботі представляються результати дослідження впливу феномену «зустрічі з Майстром» (Вчителем, значущим Іншим, «транслятором») на процес професійного становлення і на прагнення до самовдосконалення практичних психологів. Одним із завдань емпіричного дослідження було виокремлення тих особливостей особистості Майстра і його професійної діяльності, які здійснюють найбільший вплив на практичних психологів в процесі їх професійного становлення. Дослідження відбувалося за допомогою методу глибинного інтерв'ю.

Зауважимо, що процес професійного становлення є, як правило, повільним, поступовим, і тому, малопомітним для самого суб'єкта цього процесу. А сам феномен впливу на інших через силу своєї особистості та власний приклад професійної діяльності зустрічається не часто. Але, як виявилось, для тих, кому пощастило зустрітися з Майстром, оцінюють це як помітну і яскраву подію в своєму житті. У багатьох наших респондентів ці фрагменти життя (які згадуються) є деталізованими, чіткими, емоційно насиченими. Зустріч з Майстром переживається достатньо сильно навіть через декілька років. Часто ті, кому

пощастило зустрітися з високопрофесійним психологом, розділяють життя на два періоди: до зустрічі з Майстром і після. Для декого ця зустріч була в той час рятівною. Психологи також підкреслюють той факт, що ця зустріч вплинула на зміни не тільки в їх світосприйнятті, а й в їх житті. Всі ці моменти підкреслюють особистісну значущість цієї події.

Спогади наших досліджуваних про зустріч з Майстром були сфокусовані на багатьох аспектах його особистості і професійної діяльності. Торкнемося лише тих, про які згадали більшість наших респондентів. Отже, практичних психологів вражає:

1) ефективність професійної діяльності Вчителя (рівень психологічної майстерності), яка викликає захоплення («...майстерність і природність неймовірні!»); «...те як він вміє слухати і надихати людину – вражає!»);

2) різноманітність варіантів рішень професійних ситуацій, нові психологічні технології (які демонструє Майстер), можливість знаходити більш правильні рішення складних професійних випадків, глибина психологічної інформації, яку надає Майстер для вирішення цих випадків тощо. Все це підвищує професійну майстерність («...самовдосконалення на майстер-класах дозволяє відчуті, конкретизувати практичні рекомендації, які зустрічаєш, наприклад, у психологічній літературі»);

3) реальний зразок власного самовдосконалення Майстра, який стає загальним орієнтиром результату (і процесу) самовдосконалення практичного психолога. Адже Майстер демонструє цілі власного самовдосконалення і реальні результати своєї професійної діяльності. Крім того, зустріч з Майстром дозволяла молодим фахівцям зрозуміти особливу значущість особистих зусиль в життєвому русі до вершин вдосконалення. Багато хто із досліджуваних згадали, що під впливом Майстра вони прийняли рішення про стратегію самовдосконалення як стратегію власного професійного життя;

4) можливість накопичувати при роботі з Майстром не тільки досвід переживання [3], а й досвід професійного думання, професійної рефлексії, що призводить до розуміння багатьох речей («прийшло осмислювання багатьох

моментів життя»; «...відкрилась глибина життя»; «Те, що відбувається на тренінгу, спостереження себе, спогади, аналіз своїх почуттів, вчинків, думок – залишає яскраві враження і переживання. Це не безпристрасне пізнання»). Зустріч і спілкування з Майстром породжує у його учнів безліч образів, асоціацій, планів, проєктів, які є певними відповідями на це спілкування (і які є матеріалом для професійної самоідентифікації). На такі результати впливає і обстановка тренінгу чи майстер-класу: вона створює своєрідну смислову і емоційну атмосферу, яка поглинає учасників, заставляє їх мислити та сприяє інтенсивній внутрішній роботі і позитивним стосункам між людьми;

5) Майстер вражає розвитком свого соціального інтелекту, здатністю до різнобічної інтерпретації і осмислювання соціального світу, більш чіткого тлумачення відносин людей, розуміння себе, гнучкості в поведінці;

6) багатьох наших досліджуваних вразила віра Майстра в людей, в їх кращі якості, в їх духовність. Це також пояснює силу впливу Майстра («я можу сказати, що притягує до цієї людини її моральність, сильний дух»; «показав вищі здібності душі, які дозволяють «воспарити» над обмеженістю розуму»; «він сприяв іншому світорозумінню»; «...в наш час, коли йде «полювання» на людей, вона показала роль моральної відповідальності»);

7) майже всі досліджувані згадували, що високопрофесійні психологи вразили їх своїм ціннісним відношенням до світу і своїми смисложиттєвими орієнтирами («...на основі своїх спостережень я прийшла до висновку, що смисл життя Майстра – творчий пошук, який не припиняється ні на мить»; «творчість у професії, є стилем життя Вчителя»). Особливу увагу наші досліджувані звернули на те, що Майстер яскраво проявляє таку важливу для практичних психологів цінність, як допомога іншим людям.

Отже, як показало наше дослідження, особистість і досвід професійних успіхів вченого, викладача, психотерапевта, тренера є не менш важливою для розуміння його впливу на своїх учнів і клієнтів, ніж тексти, які написано ними, чи зміст лекцій і тренінгів, які вони проводять. Особистість, діяння, життя Майстра стають тією живою інформацією, яка викликає стійкі емоційні відношення і має могутній

вплив на його учнів. Особистість Майстра і його професійна майстерність стають тим світлом, яке «висвічує» можливі шляхи професійного життя його учнів, пробуджує у них прагнення до самовдосконалення, до професійної творчості і природно підштовхує до вдосконалення відношень із собою та світом.

Література

1. Анцыферова Л. И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования / Л. И. Анцыферова // Психологич. журнал. – 1980. – Т. 2. № 2. – С. 52–66.

2. Бандура А. Теория социального научения. – СПб.: Евразия, 2000. – 240 с.

3. Василюк В. Ф. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Федор Ефимович Василюк – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.

4. Котэ М., Лидерс А.Г. Влияние современной американской психологии на практическую психологию в России // Сборник под. ред. М.Котэ и А.Г.Лидерса / Специальное приложение к «Журналу практического психолога» за 1998 год. Москва, 1998. – 220 с.

5. Леонтьев Д. А. Психология смысла. Природа, структура и динамика смысловой реальности: монография / Дмитрий Алексеевич Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 486 с.

6. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности / Вадим Артурович Петровский [учебное пособие]. – РнД : Феникс, 1996. – 512 с.

7. Пророк Н.В. Професійне самовдосконалення: вплив особистості і досвіду професійних успіхів Майстра (Вчителя) на цей процес / Н.В. Пророк / Гуманний розум: збірник статей (присвячено пам'яті Г.О.Балла) / Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України; [наук. ред. О.В.Завгородня, В.Л.Злівков; уклад. С.О.Лукомська, О.В.Федан]. – К. : Педагогічна думка, 2017. – 237-246.

8. Lewin K. Kurt-Lewin-Werkausgabe. Bd.4.Feldtheorie/ Hg. Von C.-F. Graumann. Bern: Huber; Stuttgart: Klett- Cotta, 1982. – 396 p.